

ми головни, стеблевої ржавчиною, високо устойчиві к бурій листовій ржавчині.

Нові сорти представлені екотипами, що відрізняються вимогами до умов навколишнього середовища, зокрема – і технологічними. Аміго, Заозер'є, Россіка, Аморе – сорти інтенсивного типу, чутливі до агрофону. Гребешок, Память Мережко, Ровня, Кармен, Квадро, Норманн – поліінтенсивного типу. Кармен і Квадро краще інших витримають легкі і бідні ґрунти, Аміго – ґрунти з підвищеною кислотністю. Для зерно кормового використання найбільш підходять Гребешок, Аміго, Норманн, Аморе, Заозер'є, Россіка, для приготування сочних кормів – Кармен, Память Мережко і Квадро. Підвищена стійкість сортів до несприятливих абиотических і біотических факторів середовища дозволяла отримувати високі урожаї культури щорічно, зокрема і в аномально

засушливими 2010 г. В жорстких умовах середовища ярове тритикале перевершувало за урожайністю ярову пшеницю в два і більше рази.

Таким чином, побудова селекції ярового тритикале за екологічним принципом дозволила в короткий термін (2003 – 2016 гг.) створити для нечорноземної зони і інших природно-екологічних зон РФ 10 нових сортів цієї культури. Даний набір сортів ярового тритикале дозволяє впровадити його на всіх типах ґрунтів і охопити сортним асортиментом всі наявні технології від найпростіших до високоінтенсивних. Стійкість до несприятливих абиотических і біотических факторів середовища при правильній агротехніці гарантує можливість збору високих урожаїв культури щорічно, що дозволяє підвищувати адаптивні можливості рослинництва різних регіонів РФ, Білорусії і Казахстану.

ПОПОВНЕННЯ РИНКУ СОРТІВ РОСЛИН УКРАЇНИ: ТРИТИКАЛЕ ОЗИМЕ ТА ЯРЕ

ENRICHMENT OF THE PLANT VARIETY MARKET OF UKRAINIAN: WINTER AND SPRING TRITICALE

Смульська І. В., Хоменко Т. М.

Smuls'ka I.V., Khomenko T.M.

Український інститут експертизи сортів рослин
Ukrainian Institute on Expert Evaluation of Plant Varieties
e-mail: ivanna1973@i.ua

В 2016 г. експертизу на придатність сорту до розповсюдження проходили 10 сортів тритикале озимого і 6 сортів тритикале ярового. Полеві дослідження проводяться в різних екологічних умовах Степи, Лесостепі і Полісся України з використанням прогресивних агротехнологій: 15 пунктів для озимих і 23 – для ярових сортів. За результатами двох- і трьохрічного вивчення під урожаєм 2017 г. рекомендовані яровою сорту Воля харківська для зон Степь, Лесостепь, Полісся і озимі сорту Богодарське – для зон Степь, Полісся, Вуйко – для зон Степь, Лесостепь, Полісся.

In 2016, 10 varieties of winter triticale and 6 varieties of triticale spring were tested for suitability of the variety for dissemination. Field investigations are conducted by progressive agrotechnologies in different environmental conditions of the Steppe, Forest-Steppe and Woodlands of Ukraine: 15 locations for winter varieties and 23 locations for spring varieties. For sowing in 2017, the results of two- and three-year studies recommend spring variety 'Volia Kharkivska' for the Steppe, Forest-Steppe and Woodlands; winter variety 'Bohodarske' for the Steppe and Woodlands; and winter variety 'Vuiko' for the Steppe, Forest-Steppe and Woodlands.

Тритикале – це плід понад вікової копійки роботи генетиків і селекціонерів, у якому поєднані властивості жита й пшениці. За даними ФАО, у світі щорічно зростають площі сівби та валові збори зерна тритикале. Так, у Європі найбільш великі площі цієї культури зосереджені в Польщі – понад 1 млн га, Білорусі – понад 425 тис. га, а також Німеччині – близько 404,4 тис. га.

В Україні під посівами тритикале зайнято близько 200 тис. га, у тому числі близько 80 тис. га – під тритикале ярим. Основні площі тритикале озимого та ярого (в межах 2–5 тис. га) сконцентровані у Волинській, Чернігівській, Сумській, Житомирській, Київській, Дніпропетровській, Донецькій, Харківській, Полтавській, Львівській областях.

Тритикале в Україні сьогодні практично не має певної ніші технологічного використання зерна. Селекція цієї культури згорнута або ведеться не на належному рівні через невизначені перспективи. Разом з тим потенціал врожаю зерна культури тритикале досить високий і далеко не вичерпаний.

Основними причинами, що заважають поширенню тритикале озимого, є складність поєднання в одному генотипі екологічної стійкості, якостей продуктивності, а також відсутність природного центру походження, де можна було би брати вихідний матеріал для селекції. Тому наразі актуальним залишається удосконалення методів селекції тритикале, випробування

перспективного вихідного матеріалу, проведення відбору за потрібними якостями сортів за різних природно-кліматичних умов.

Щороку державну експертизу проходять десятки сортів тритикале вітчизняної та зарубіжної селекції. У 2016 році експертизу на придатність сорту до поширення проходило 10 сортів тритикале озимого та 6 сортів тритикале ярого. Всі сорти вітчизняної селекції.

Для систематичного поліпшення сортів під час їх експертизи на відмінність, однорідність, стабільність та стійкість необхідно враховувати вимоги екологічної безпеки, біологічні, морфологічні та фізіологічні властивості рослин. Це зумовлено необхідністю правового захисту сортів-оригінальних. Отже, для ефективного використання зазначеного сорту потрібно дослідження його властивостей у різних екологічних умовах із використанням прогресивних агротехнологій.

З огляду на глобальні зміни клімату особливо значення набуває добір сортів для конкретних ґрунтово-кліматичних умов з високим генетичним потенціалом продуктивності, підвищеною посухостійкістю, жаростійкістю, стійкістю до хвороб та шкідників, підвищеним потенціалом реалізації фотосинтетично-активної радіації.

У Державному Реєстрі сортів рослин, придатних для поширення в Україні тритикале озиме рекомендоване для вирощування у Степу – 13 сортів, у Лісостепу – 27, на Поліссі – 21 сорт; тритикале ярого – у Степу 7 сортів, Лісостепу – 9, на Поліссі – 15 сортів.

Український інститут експертизи сортів рослин, польові дослідження придатності сортів до поширення в Україні (ПСП) тритикале озимого та ярого здійснює у пунктах досліджень відповідно до Методики ПСП, відповідно до якої проводиться спостереження та описи за визначеними для культури показниками.

Пункти досліджень знаходяться в трьох кліматичних зонах України, а саме:

- Степ – Нікопольська, Розівська, Кіровоградська лабораторії та Николаївський ОДЦЕСР для тритикале озимого та Кіровоградський ОДЦЕСР, Николаївський ОДЦЕСР, Костянтинівська лабораторія – для тритикале ярого;

- Лісостеп – Миргородська, Ямпільська, Роменська, Валківська, Славутська, Золотоніська лабораторії для озимого тритикале та Ямпільська, Роменська, Валківська, Куп'янська, Славутська, Золотоніська лабораторії, Сумський ОДЦЕСР, Тернопільський ОДЦЕСР для ярого тритикале;

- Полісся – Житомирський ОДЦЕСР, Івано-Франківський ОДЦЕСР, Львівський ОДЦЕСР, Рівненський ОДЦЕСР, Бородянська лабораторія для тритикале озимого та Житомирський ОДЦЕСР, Івано-Франківський ОДЦЕСР, Львівський

ОДЦЕСР, Рівненський ОДЦЕСР, Чернівецький ОДЦЕСР, Ковельська, Мукачівська, Городенківська, Калуська, Бородянська, Прилуцька лабораторії для тритикале ярого.

За результатами дворічних польових та лабораторних досліджень під урожай 2017 року рекомендовано до виникнення майнового права на поширення сорту тритикале ярого 'Воля харківська' заявником, якого є Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва Національної академії аграрних наук України.

Господарчі показники сорту: вегетаційний період – 84-97 діб. Висота рослини – 95-100 см. Маса 1000 насінин – 39-43 г. Сорт стійкий до вилягання, осипання та посухи. Стійкий до борошністої роси, кореневих гнилей, іржі бурої, фузаріозу. За якісними показниками сорт характеризується середнім вмістом білка у зонах Степу, Лісостепу та високим у зоні Полісся.

Рекомендовані зони вирощування: Степ, Лісостеп, Полісся.

За результатами трьохрічних польових та лабораторних досліджень рекомендовано до виникнення майнового права на поширення сорту тритикале озимого 'Богодарське', заявник – Інститут кормів та сільського господарства Поділля Національної академії аграрних наук України.

Господарчі показники сорту: вегетаційний період – 260-281 доба, висота рослини – 111 см. Маса 1000 насінин становить 44-48 г. Сорт стійкий до вилягання, осипання та посухи. Показник морозостійкості, за даними Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва, у лабораторних умовах вищесередній. Стійкий до борошністої роси. За якісними показниками сорт характеризується середнім вмістом білка. Рекомендовані зони вирощування: Степ, Полісся.

Сорт тритикале ярого 'Вуйко'. Заявник Носівська селекційно-дослідна станція Миронівського інституту пшениці імені В.М. Ремесла Національної академії аграрних наук України.

Господарчі показники сорту тритикале ярого 'Вуйко' – вегетаційний період – 85-97 діб. Висота рослини – 90-91 см. Маса 1000 насінин – 38-45 г. Сорт стійкий до вилягання, осипання та посухи. Стійкий до борошністої роси, кореневих гнилей, фузаріозу. За якісними показниками сорт характеризується середнім вмістом білка у зонах Степу, Лісостепу та високим у зоні Полісся. Рекомендовані зони вирощування: Степ, Лісостеп, Полісся.

Потенційний споживач, користуючись Державним реєстром сортів рослин, придатних для поширення в Україні, має можливість вибору сортів тритикале ярого та озимого для різних зон вирощування за такими показниками: урожайність, вміст білка, вегетаційний період, стійкість до вилягання, осипання, посухи, стійкість до хвороб.